

سازمان بورس و اوراق بهادار
Securities & Exchange Organization

مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی

فرآیند صدور مصوبه در کمیته
تخصصی فقهی

مجید پیره

سازمان بورس و اوراق بهادار

مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی

گروه بازارها و ابزارهای مالی

عنوان: فرآیند صدور مصوبه در کمیته تخصصی فقهی

تهیه کننده: مجید پیره

کد گزارش: ۹۶-۲۲-۲۰۱۸

تاریخ گزارش: اسفند ۹۶

این اثر در گروه بازارها و ابزارهای مالی مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار تهیه گردیده و مباحث و نظرات ارائه شده در آن صرفاً نظرات و بررسی‌های صورت گرفته توسط کارشناسان و پژوهشگران این گروه می‌باشد نه نظرات رسمی سازمان بورس و اوراق بهادار.

فهرست مطالب

چکیده.....	۴
مقدمه.....	۵
فرآیند گردش کار در کمیته تخصصی فقهی.....	۶
مرحله نخست: ارائه طرح اولیه موضوع.....	۶
مرحله دوم: بررسی سوابق فقهی موضوع.....	۶
مرحله سوم: موضوع شناسی جهت تبیین ابعاد مسأله.....	۷
مرحله چهارم: اخذ نظر کارگروه بازار سرمایه اسلامی قم.....	۷
مرحله پنجم: طرح موضوع در کمیته فقهی و تهیه مصوبه و ابلاغ آن.....	۸
جمع بندی.....	۸

فرآیند صدور مصوبه در کمیته تخصصی فقهی

مجدد پیره

۱

چکیده

کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار از اردیبهشت ۱۳۸۶ فعالیت خود را با مأموریت ارزیابی ابزارها و قراردادهای بازار سرمایه آغاز نمود. این کمیته در راستای انجام وظایف خود، مصوباتی را ابلاغ نموده است و در خصوص ابعاد فقهی معاملات و سازوکارهای نوین در بازار سرمایه اظهار نظر کرده است. هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار هم با رعایت مصوبات این کمیته، به تدوین مقررات و اعطای مجوز برای سازوکارها و محصولات نوین در بازار سرمایه می‌پردازند و در حقیقت، راه‌اندازی این کمیته باعث شد تا مسیر توسعه و تکامل بازار سرمایه در کشور تسهیل گردد.

این کمیته بعد از گذشت مراحل مشخصی و انجام بررسی‌هایی، نظر تخصصی خود در خصوص ابزارها، نهادها و قراردادهای مشتقه در بازار سرمایه در قالب مصوبه‌ای اعلام و ابلاغ می‌کند و از میان مجموعه مصوبات این کمیته، تعداد قابل ملاحظه‌ای به مرحله طراحی و فاز عملیاتی رسیده‌اند و می‌توان گفت بر مبنای آن مصوبات، دستورالعمل‌های معاملاتی مربوطه در هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار به تصویب رسیده‌اند. از جمله این موارد می‌توان به طراحی انواع صکوک (همچون اوراق اجاره، اوراق مرابحه، اوراق استصناع و مانند آنها)، قراردادهای مشتقه (همچون قرارداد آتی و اختیار معامله) و برخی نهادهای مالی (همچون صندوق‌های سرمایه‌گذاری و صندوق‌های زمین و ساختمان) اشاره کرد که هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار با توجه به مصوبات این کمیته، ضمن تنظیم دستورالعمل مربوطه، مجوزهای لازم را صادر کرده است.

این نوشتار با هدف معرفی فرآیند صدور مصوبه در کمیته تخصصی فقهی تهیه شده است. در متن حاضر سعی شده است رویه تصمیم‌گیری در کمیته تخصصی فقهی تبیین شود و خوانندگان گرامی با سیر اقدامات در مسیر تصویب مصوبه کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار آشنا گردند. امید است ان شاء الله نوشتار حاضر در نیل به اهداف خود شمرثر بوده باشد.

کلمات کلیدی: کمیته تخصصی فقهی، فقها، صدور مصوبه، هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار

^۱ کارشناس مسئول گروه بازارها و ابزارهای مالی مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی

مقدمه

تشکیل کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار در سال ۱۳۸۶ گام اساسی در مسیر توسعه بازار مبتنی بر موازین شریعت اسلام در بازار سرمایه جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. این کمیته از بدو تأسیس، تاکنون بیش از ۱۷۰ جلسه داشته و در طی این جلسات، بیش از ۷۰ مصوبه در خصوص مسائل مختلف بازار سرمایه تصویب و ابلاغ نموده است. جلسات این کمیته، غالباً دو بار در ماه و در محل سازمان بورس و اوراق بهادار برگزار می‌شود.

حوزه‌های مهم مصوبات این کمیته شامل موارد ذیل می‌شود:

۱. انواع اوراق بهادار اسلامی (صکوک): شامل اوراق اجاره، مباحه، استصناع، جعاله و سایر انواع صکوک
 ۲. بررسی انواع قراردادهای مشتقه: شامل قراردادهای آتی و اختیار معامله
 ۳. بررسی ابعاد فقهی صندوق‌ها و سایر نهادها: شامل صندوق‌های سرمایه‌گذاری، زمین و ساختمان و پروژه
 ۴. بررسی انواع قراردادهای شامل خرید اعتباری سهام، فروش استقراضی سهام، سلف موازی و سایر قراردادها
- تشکیل این کمیته، بر مبنای مصوبه هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار در ۱۳۸۶/۲/۲۳ با عنوان "دستورالعمل تأسیس و فعالیت کمیته تخصصی فقهی" بوده است. این دستورالعمل، در خصوص وظایف و مأموریت این کمیته، تشکیلات و ساختار آن و نیز در خصوص جایگاه آن در بازار سرمایه تعیین تکلیف کرده است. (ر.ک. دستورالعمل تشکیل و فعالیت کمیته تخصصی فقهی، مصوب ۱۳۸۶/۲/۲۳ هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار). همچنین شورای عالی بورس و اوراق بهادار در خصوص لزوم اخذ تأییدیه این کمیته در پیشنهاد سازوکارهای جدید به این شورا مصوبه‌ای داشته و بر آن مبنای سازمان بورس و اوراق بهادار ملزم شده است در پیشنهاد سازوکارهای جدید به شورای عالی بورس برای تصویب، تأییدیه آن کمیته را نیز اخذ کرده باشد. (ر.ک. مصوبه شورای عالی بورس در خصوص لزوم اخذ نظر کمیته فقهی، مصوب ۱۳۸۸/۵/۵ شورای عالی بورس)^۲
- کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار در تنظیم مصوبه خود همواره بر رعایت فتاوای مراجع عظام تقلید تأکید داشته و در مواردی که این فتاوا در خصوص موضوع مشخصی یکسان نبوده‌اند، سعی کرده است بر مبنای نظر مشهور مصوبه خود را تنظیم و ابلاغ نماید.
- این نوشتار با هدف معرفی فرآیند تصمیم‌گیری در کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار نگارش شده و سعی کرده است در این خصوص مطالبی را تدوین و ارائه نماید.

^۲ قابل دسترس از طریق آدرس <http://cmr.seo.ir/>

^۳ قابل دسترس از طریق آدرس <http://cmr.seo.ir/>

فرآیند گردش کار در کمیته تخصصی فقهی

فرآیند تصمیم گیری کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار شامل یک چرخه کاری و تحقیقاتی است که بر مبنای آن زوایای مختلف موضوع تبیین می گردد و بعد از شناسایی ابعاد مختلف عملیاتی موضوع، زوایای علمی و فقهی آن بررسی و استخراج می شود.

می توان اظهار داشت که بر مبنای رویه ای که تاکنون در کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار رایج بوده، این فرآیند مطابق مراحل ذیل است:

مرحله نخست: ارائه طرح اولیه موضوع

در مرحله نخست از این فرآیند، موضوع درخواستی به دبیرخانه کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار که در مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی قرار دارد، ارائه می شود. طرح این موضوعات ممکن است در نتیجه بررسی های کارشناسی در بدنه بازار سرمایه باشد و یا اینکه در اثر یک کار تحقیقاتی دانشگاهی به این کمیته ارائه گردد.

موضوعاتی که در اختیار کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار قرار می گیرد را می توان در دو دسته ذیل طبقه بندی کرد:

۱. **درخواست طرح موضوعات جدید:** این موضوعات ناظر به ارائه طرح های جدید جهت عملیاتی شدن در بازار سرمایه هستند. در ابتدای فعالیت این کمیته، موضوعات عمدتاً در این طبقه قرار داشتند.

۲. **درخواست ایجاد اصلاحات در فرآیندهای موجود:** این موضوعات ناظر به اصلاح در فرآیندهای موجود هستند و در نتیجه طرح پیشنهادی، اصلاحاتی مد نظر است که ضروری است ابعاد فقهی آن نیز بررسی گردد. بعد از گذشت زمان از عملیاتی شدن موضوعات جدید، غالباً اصلاحاتی در فرآیندها مطرح می شود که بررسی ابعاد فقهی آنها نیازمند اخذ مصوبه این کمیته می باشد.

مرحله دوم: بررسی سوابق فقهی موضوع

در مرحله دوم در فرآیند تصمیم گیری، سوابق فقهی مرتبط با موضوع شناسایی و تدوین می شود. این سوابق فقهی را می توان در سه دسته به شرح ذیل طبقه بندی نمود:

۱. **تدوین استفتائات مربوطه:** در مورد برخی از موضوعات، استفتائاتی که از دفاتر مراجع عظام تقلید در خصوص موضوعات مشابه انجام شده است گردآوری می شود. چنانچه، استفتاء در این خصوص یافت نشود، حسب مورد سعی می شود از دفاتر مراجع استفتاء صورت گیرد. بنابراین، در این خصوص می توان اظهار داشت که دو رویه وجود دارد:

۱،۱. **استفتاء قبلی در خصوص موضوعات مشابه وجود دارد:** در این صورت، دیدگاه مراجع عظام تقلید در تدوین مصوبه کمیته فقهی مدنظر قرار می گیرد.

۱,۲. **استفتاء قبلی در خصوص موضوعات مشابه وجود ندارد:** در این صورت، دفتر مطالعات کاربردی مالی اسلامی مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی که در شهر قم مستقر است، استفتائات مربوطه را تنظیم می‌کند و در صورت لزوم، ضمن برگزاری جلساتی با نمایندگان هیأت استفتاء مراجع سعی می‌کند موضوع‌شناسی کامل و صحیحی را ارائه کند. فتاوی‌ای دریافت شده، در تنظیم و ابلاغ مصوبه کمیته فقهی مدنظر قرار می‌گیرد.

۲. **بررسی مصوبات قبلی کمیته فقهی:** در مورد موضوعاتی که قبلاً در کمیته فقهی طرح شده است و مصوبه قبلی وجود دارد، این مصوبه و و سایر متون مربوطه (از قبیل دستورالعمل‌های مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار) مد نظر قرار می‌گیرد.

۳. **بررسی مقالات و تحقیقات صورت گرفته:** در مورد برخی از موضوعات، محققان و کارشناسان تحقیقاتی را قبلاً نگاشته‌اند و متونی برای موضوعات درخواستی جهت طرح در کمیته فقهی وجود دارد. در این شرایط، غالباً این سوابق تحقیقاتی مدنظر کمیته فقهی قرار می‌گیرد.

مرحله سوم: موضوع شناسی جهت تبیین ابعاد مسأله

در ادامه کار کارشناسی مربوط به موضوع شناسی، گزارشاتی در این خصوص آماده می‌شود. در این مرحله، به صورت عمده دو کار اصلی صورت می‌گیرد که عبارتند از:

۱. **تهیه پرونده علمی:** در ادامه بررسی ابعاد فقهی موضوعات، گزارش کارشناسی در خصوص شناسایی ابعاد مالی، فقهی و حقوقی موضوعات تدوین می‌شود. تهیه این گزارشات توسط همکاران مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی صورت می‌گیرد و سعی می‌شود ابعاد موضوع مورد بحث و بررسی قرار گیرد. پرونده علمی تهیه شده، در سایت مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی به آدرس www.rdis.ir قابل دسترس می‌باشد.

۲. **تهیه و تدوین اطلاعات جهت ارائه:** در گام بعدی، اطلاعات مربوط به موضوع خاص درخواستی جهت طرح در کمیته فقهی تدوین می‌شود. در تهیه فایل جهت ارائه موضوع سعی می‌شود با تأکید بر ابعاد اجرایی موضوع شناسی، فایلی جهت ارائه تهیه شود. این فایل مبنای ارائه در جلسات می‌باشد.

مرحله چهارم: اخذ نظر کارگروه بازار سرمایه اسلامی قم

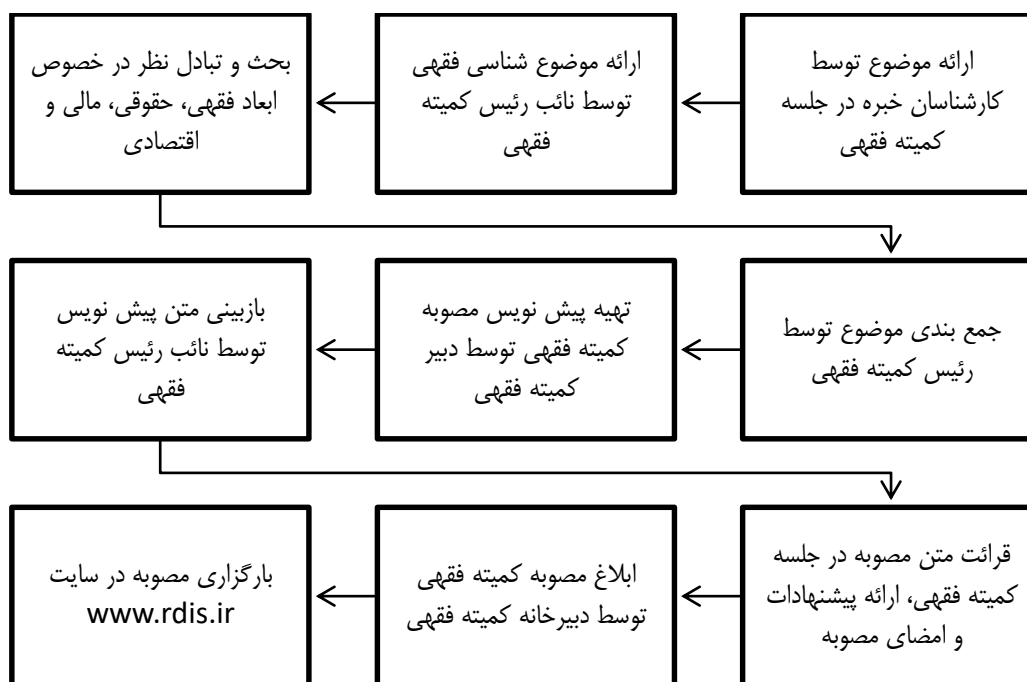
کارگروه بازار سرمایه اسلامی، به عنوان یک کمیته مشورتی در شهر قم مستقر است و وظیفه دارد در خصوص موضوعاتی که جهت طرح بحث و ارائه مصوبه به کمیته فقهی ارجاع می‌شود اظهار نظر نماید. اعضای این کارگروه نظرات تخصصی در راستای موضوع شناسی و ارائه حکم فقهی تهیه می‌نمایند و این نظرات قبل از تنظیم مصوبه کمیته فقهی در اختیار این کمیته قرار می‌گیرد.

این کارگروه معمولاً به صورت هفتگی در شهر قم و در محل دفتر مطالعات مالی اسلامی جلسات خود را برگزار می‌کند و غالباً موضوعاتی که قرار است در کمیته فقهی مورد بحث و بررسی قرار گیرد ابتدا در این کارگروه مطرح می‌شود و نظرات فقهی کارگروه در خصوص این موضوعات، در اختیار کمیته فقهی قرار می‌گیرد.

در جلسات کارگروه غالباً یک یا دو نفر از اعضای کمیته فقهی نیز حضور دارند و نظرات کارگروه توسط آنها به کمیته فقهی منتقل می‌شود.

مرحله پنجم: طرح موضوع در کمیته فقهی و تهیه مصوبه و ابلاغ آن

در مرحله پنجم، موضوع درخواستی در کمیته فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار طرح می‌شود. فرآیند طرح موضوع در کمیته فقهی و جریان مباحث معمولاً از فرآیند ذیل پیروی می‌کند:

شکل ۱: فرآیند طرح بحث و تهیه مصوبه کمیته فقهی

همان گونه که در شکل یک نشان داده شده است، فرآیند طرح بحث و تهیه مصوبه کمیته فقهی از مراحل مختلفی تشکیل شده است که در نهایت مصوبه کمیته فقهی تهیه و ابلاغ می‌شود.

جمع بندی

کمیته تخصصی فقهی به عنوان مرجع بررسی ابعاد فقهی و شرعی معاملات و قراردادها در بازار سرمایه جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۳۸۶ فعالیت خود را آغاز کرد. این کمیته از بدو تأسیس تاکنون موضوعات مختلفی را در حوزه بازار سرمایه بررسی کرده است و تاکنون بیش از ۷۰ مصوبه در خصوص موضوعات متفاوتی در حوزه ابزارهای مالی، نهادهای مالی، مشتقات و مانند آنها داشته است که برخی از آنها به مرحله اجرا نیز رسیده‌اند.

در این نوشتار سعی شد به صورت مختصر فرآیند تصمیم گیری در این کمیته مورد بحث و بررسی قرار گیرد و بر این مبنا، ۵ مرحله برای این فرآیند تدوین شد. می‌توان گفت به صورت کلی و جمع بندی، فرآیند تصمیم گیری در کمیته فقهی مطابق شکل زیر است:

شکل ۲: فرآیند صدور مصوبه در کمیته فقهی

همان گونه که شکل فوق نشان می‌دهد و در بخش‌های قبل گفته شد، فرآیند صدور مصوبه کمیته فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار از ۵ مرحله اصلی تشکیل می‌شود. امید است ان شاءالله مجموعه اقدامات این کمیته در توسعه مبتنی بر شریعت اسلام بازار سرمایه موفق و مثمر ثمر بوده باشد.